

ЗГОДА ДИТИНИ НА УСИНОВЛЕННЯ

УДК 347

Правове регулювання усиновлення як однієї з форм реалізації права дитини жити та виховуватися в сім'ї є важливою складовою в системі заходів щодо забезпечення охорони та захисту прав та інтересів дітей.

Сучасне сімейне законодавство України суттєво змінило зміст норм про умови, порядок та правові наслідки усиновлення. Сімейний кодекс України [5] (далі – СК України) встановлює додаткові вимоги до осіб, які можуть бути усиновлювачами; запроваджує нові правила процедури виявлення та обліку дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які можуть бути усиновлені; розширює перелік умов усиновлення. Останнє, в свою чергу, свідчить про необхідність теоретичного дослідження та практичного осмислення норм, які регулюють умови усиновлення. І особливої уваги в цьому контексті заслуговує така умова як згода самої дитини на усиновлення.

Питання правової природи усиновлення та умов його проведення були предметом не однієї наукової розробки вітчизняних і зарубіжних вчених-дослідників сімейного права радянського та сучасного періодів, зокрема: М.В.Антокольської, Я.Р.Веберса, Л.М.Зілковської, Н.М.Єршової, І.В.Жилінкової, О.М.Нечаєвої, Е.А.Поссе, З.В.Ромовської, В.А.Рясенцева, Г.М.Свердлова, С.Я. Фурси, Ю.С.Червоного, Я.М.Шевченко та інших. Але в українській сімейно-правовій думці поки що відсутні комплексні теоретичні розробки, монографічні дослідження проблем, які виникають під час здійснення усиновлення, що й зумовлює актуальність цього дослідження.

Метою статті є теоретична розробка питання надання згоди дитини як однієї з умов усиновлення.

Згідно з ч. 1 ст. 218 СК України для усиновлення дитини потрібна її згода. Згода дитини на її усиновлення дається у формі, яка відповідає її вікові.

Слід наголосити на тому, що дана норма СК України, на наш погляд, вимагає конкретизації. Так, ст. 218 наголошує, що згода дитини на її усиновлення дається у формі, яка відповідає її вікові. Однак в Кодексі відсутня норма, яка б встановлювала таку відповідність, що може призвести до неможливості застосування цієї норми на практиці. Тобто закон не встановлює ні мінімального віку, з настанням якого пов'язується настання такого ступеня зрілості дитини, коли її думка має правове значення, ні конкретної форми виразу такої згоди дитини. На практиці форму згоди дитини на усиновлення в кожному конкретному випадку визначає відділ

освіти, зобов'язаний законом вести справи про усиновлення. Така згода дитини може бути виявлена працівниками відділу освіти і оформлена відповідною довідкою, або виражена у висновку органу опіки та піклування про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини, який подається до суду.

Проте, непоодинокими є випадки, коли отримання згоди дитини на усиновлення носить формальний характер. Цього, безперечно, не можна допускати, адже власна думка дитини про усиновлення свідчить про її дійсне бажання виховуватися у сім'ї. При цьому слід наголосити й на тому, що думка дитини в більшості випадків може залежити від її усвідомлення (розуміння) правових наслідків усиновлення. До того ж, ч. 2 ст. 218 СК України чітко закріплює, що дитина повинна бути проінформована про правові наслідки усиновлення, крім тих випадків, коли вона має право на таємницю, в тому числі від неї самої, факту її усиновлення.

Отже, надання дитиною особистої згоди на усиновлення означає, що вона реально з врахуванням усіх наслідків усиновлення обдумала свою позицію. Таку згоду дитина може виразити у формі письмової заяви до суду, яка додається до матеріалів справи, або в усній формі під час розгляду справи в суді. Відсутність згоди дитини на усиновлення повинна розглядатися судом як серйозна перешкода для усиновлення. Тобто закон в цьому випадку надає волі дитини вирішального значення, оскільки без її згоди усиновлення не відбудеться [4, С.364]. Проте частинами 3 і 4 ст. 218 СК України закріплено, що усиновлення провадиться без згоди дитини: 1) якщо вона у зв'язку з віком або станом здоров'я не усвідомлює факту усиновлення; 2) якщо вона проживає в сім'ї усиновлювачів і вважає їх своїми батьками. В останньому випадку, на нашу думку, можливі випадки відкритого нехтування інтересів дитини. Якщо дитина проживає в сім'ї усиновлювачів, сумнівним видається факт з'ясування представником відділу освіти питання, чи вважає дитина усиновлювачів своїми батьками, чи ні. В побуті, в тому числі й серед працівників відділів освіти, панує думка, якщо дитина, яка позбавлена батьківського піклування, влаштована до сім'ї, де її одягають, годують, словом приділяють необхідну увагу, має завдячувати цій родині, оскільки це в її інтересах. Безперечно, це помилкове уявлення про добробут дитини та її майбутнє. Проте, на практиці цей формалізм має місце на кожному кроці. Тому доцільно законодавчо зобов'язати працівників відділів освіти в будь-якому випадку з'ясовувати питання, чи дійсно дитина вважає кандидатів в усиновлювачі своїми батьками та в чому це проявляється для дитини.

Таким чином, закон наче й зобов'язує суд при розгляді справи про усиновлення отримати згоду на усиновлення від дитини, і з огляду на її

малолітство, вади фізичного чи психічного розвитку, дає можливість обійти вимоги ч. 1 ст. 218 СК України.

Тому вважаємо за доцільне чітко закріпити вік, з настанням якого дитина свідомо може дати згоду на її усиновлення.

Свого часу ст. 104 Кодексу про шлюб та сім'ю України [3] чітко закріплювала норму, згідно з якою для усиновлення вимагалася згода дитини, яка досягла десятирічного віку. Проте на думку З.Ромовської, така норма суперечила положенням ст. 12 Конвенції ООН про права дитини, згідно якої держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати їх з усіх питань, які її стосуються, причому поглядам дитини має приділятися належна увага згідно з її віком та зрілістю. Саме тому, новий Сімейний кодекс в частині надання згоди дитини на усиновлення повинен був відповідати нормам ст. 12 Конвенції ООН про права дитини, зокрема зміст ст. 218 не повинен містити вікового цензу дитини, яка висловлює свою думку відносно усиновлення. Проте, запровадження віку, з настанням якого дитина повинна висловити свою згоду на усиновлення, на нашу думку, жодним чином не порушує ст. 12 Конвенції ООН про права дитини. В ст. 12 Конвенції ООН акцентується увага на тому, що дитина має право на висловлення власної думки з питань, які безпосередньо стосуються її особистого життя. Тут мова йде не про надання дитиною згоди на вчинення дорослими щодо неї тієї чи іншої дії, а лише про її ставлення до цього, якому не слід надавати обов'язкового для виконання значення. Саме в цих випадках з метою з'ясування обґрунтованості позиції дитини суд або інший компетентний орган повинен зважати на вік дитини, її стан здоров'я. Думку відносно своєї долі дитина може висловити незалежно від її віку й її зобов'язані вислухати відповідні органи. Тоді з врахуванням цієї думки та з огляду на інтереси дитини компетентні органи будуть вирішувати питання про можливість вчинення щодо дитини тієї чи іншої юридичної дії. Про згоду дитини на вчинення щодо неї дій, які змінюють її життя, та обов'язковість цієї згоди для компетентних органів, в ст.12 Конвенції ООН ні прямо, ні опосередковано не зазначено.

Тобто нам необхідно чітко розмежовувати поняття „висловлення дитиною згоди”, зміст якої обов'язково приймається судом до уваги, та „висловлення дитиною думки”, її міркування щодо того чи іншого факту стосовно її життя, а також питань сім'ї, яке не є обов'язковою для ухвалення судом відповідного рішення, оскільки в цьому випадку перевага надається інтересам дитини. В контексті нашого дослідження, ми говоримо про свідоме відношення дитини до факту її усиновлення, коли у дитини склалася відповідна думка про усиновлювача, його відношення до неї, їх майбутні взаємини. І якщо на момент усиновлення дитини, вона

досягла віку, коли може адекватно аналізувати свої вчинки, без її особистої згоди на усиновлення суд не мав би розглядати справу. А до досягнення дитиною такого віку суд буде зобов'язаний згідно ст. 12 Конвенції ООН про права дитини, вислухати її доводи, але при прийнятті рішення суд насамперед буде керуватися не думкою дитини, а її інтересами.

При цьому, варто наголосити, що зміст ст. 12 Конвенції ООН про права дитини в повній мірі знайшов своє відображення в ст. 171 СК України, яка чітко закріплює право дитини на те, щоб бути вислуханою батьками, іншими членами сім'ї, посадовими особами з питань, що стосуються її особисто, а також питань сім'ї. Дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном. При цьому, суд має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси (ч. 3 ст. 171 СК України). До речі, варто звернути увагу, що в цій нормі упущена така категорія справ, що безпосередньо стосується дитини, як усиновлення.

Таким чином, ще раз зауважуємо, що встановлення в законі конкретного віку, з настанням якого дитина повинна дати згоду на усиновлення, не буде порушенням вимог ст. 12 Конвенції ООН про права дитини. До того ж, ряд держав-учасниць цієї Конвенції у національному законодавстві чітко визначають вік дитини, з настанням якого отримання її особистої згоди на усиновлення є обов'язковою процедурою. Наприклад, Сімейний кодекс Болгарії закріплює положення, згідно з яким згода на усиновлення дається особою, яка досягла 14-річного віку; польське сімейне законодавство передбачає, що згоду на власне усиновлення дає дитина, яка досягла 13 років [1]; розділ 13 Сімейного кодексу Греції містить положення про те, що дитина, яка досягла 12 років, повинна висловити свою згоду на усиновлення [6]; Закон про сім'ю Республіки Хорватія в ст.133 наголошує, якщо дитина досягла 12 років і здатна розуміти зміст усиновлення, то для усиновлення потрібна її згода [2]; Цивільний кодекс Бельгії в розділі про усиновлення зауважує, якщо неповнолітній усиновлений досяг віку 15 років, то його особиста згода на усиновлення є необхідною [7].

На наш погляд, вік дитини, коли отримання згоди на її усиновлення є обов'язковою умовою усиновлення, слід встановити у національному законодавстві відповідно до ст. 6 СК України – 14 років, що в свою чергу відповідає нормам Цивільного кодексу України щодо часткової дієздатності фізичних осіб. Тобто вік дитини обумовлює її дієздатність, що в свою чергу впливає на волевиявлення дитини.

Тому пропонується з метою реалізації права дитини на вільне висловлення думки в частині 2 статті 171, частині 1 статті 218, частині 2 статті 229, частині 2 статті 231 СК України передбачити обов'язкове отримання згоди дитини, яка досягла 14-річного віку, при вирішенні питань про усиновлення, про запис усиновлювача матір'ю, батьком дитини, про зміну прізвища, імені та по батькові дитини, яка усиновлена. До досягнення дитини 14-річного віку суд повинен вислухати її думку щодо усиновлення, проте рішення суду може бути постановлене всупереч думці дитини, якщо вона у зв'язку з віком та станом здоров'я не усвідомлює факту усиновлення та якщо цього вимагають інтереси дитини.

1. Eliezer D. Jaffe. *Intercountry Adoptions. Laws and Perspectives of "Sending" Countries.* – MARTINUS NIJHOFF PUBLISHERS. Dordrecht/ Boston/ London, 1995.
2. Довідка щодо чинного законодавства Республіки Хорватія у сфері усиновлення// Лист Посольства України в Республіці Хорватія № 61312/КВ/71-020-021 від 3 лютого 2003 року.
3. Кодекс про шлюб та сім'ю України. – Харків: "Рубікон", 1997.
4. Научно-практический комментарий Семейного кодекса Украины / Под ред. Ю.С.Червоного. – К.: Истина, 2003.
5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року. – К.: Атіка, 2002.
6. Щодо законодавства Бельгії, яким регулюється питання усиновлення дітей-громадян інших країн // Лист Посольства України в Королівстві Бельгія від 3 лютого 2003 року № 6122/7 – 500 – 139.
7. Щодо законодавства країни перебування в сфері всиновлення// Лист Посольства України в Грецькій Республіці від 3.02.2003 року №6125/71-602-40.

Logvinova M.V.

The Consent of the Child to Adoption

In offered clause is carried out an attempt of the legal analysis of a question of granting of the consent of the child on adoption. The author marks expediency of precise fastening in the Ukrainian Family code, clause 218, of age at which the child can meaningly agree to its adoption. In the auther's opinion, such age qualification should be 14 years.

Keywords: adoption, conditions of adoption, the consent of the child to adoption